

YETKİLİ MÜESSESELER

Yılmaz SEZER*

1- GİRİŞ

Yetkili müesseseler halk arasında Döviz Büfeleri olarak bilinmesine rağmen Kambiyo mevzuatımızda, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki 32 Sayılı Kararda "Yetkili Müesseseler" olarak düzenlenmiş ve tanımlanmıştır.

Kambiyo mevzuatımızda 1980'li yıllarda başlayan liberalleşme hareketleri ile döviz bulundurma alıp satma ve döviz hesabı açtırma uygulamaları mevzuat dahilinde serbestce yapılmaya başlanılmıştır.

Dövizlerin serbestce alınıp satılması olayıyla birlikte Yetkili Müesseseler oluşmuş ve sistem içerisindeki yerini almıştır.

Bu yazımızda Yetkili Müesseselerin kurulması, faaliyet konuları ve vergi mevzuatı karşısındaki durumu üzerinde kısaca durulacaktır.

II- YETKİLİ MÜESSESELERİN TANIMI, FAALİYETLERİ VE KURULMALARI

A) TANIM; Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'ın 2/C maddesinde Yetkili Müesseseler şu şekilde tanımlanmıştır. "Bakanlıkça tesbit edilen usul ve esaslar çerçevesinde dövizle ilişkin işlemler yapmasına izin verilen ve kıymetli maden, taş ve eşyalara ilişkin işlemler de yapabilen anonim şirketlerdir."

Yetkili Müesseselerin kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin usul ve esaslar hakkında Hazine Müsteşarlığınca yapılan en son düzenleme; 07 Kasım 1997 tarih ve 23163 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan 97-32/21 sayılı tebliğdir.

B) FAALİYET KONULARI; Yetkili Müesseseler aşağıda belirtilen faaliyetlerde bulunurlar.

a) Dövizle İlişkin İşlemler;

1- Merkez Bankası'nca alım satım konusu yapılan efektifleri almak ve satmak,

(*) Eski Vergi Denetmeni ((S.M.M.M.) Şirket Denetçisi

2- Efektifleri daha küçük veya daha büyük k p rlerle veya ayrı cins efektiflerle değiştirmek, (Efektif banknot şeklindeki bütün yabancı ülke paralarını ifade etmektedir.)

3- Merkez Bankasınca tesbit edilen usul ve esaslar çerçevesinde döviz, nakit çekleri satın almak ve uluslararası kredi kartları karşılığında ödeme yapmak,

4- Merkez Bankası Bünyesinde kurulan Döviz ve Efektif Piyasalarında  ng r len şartları yerine getirmek kaydıyla anılan Bankaca belirlenen esas ve usuller dahilinde döviz ve efektif alım satımı yapmak (Döviz; efektif dahil yabancı para ile ödemeyi sağlayan her nevi hesap belge ve vasıtaları ifade etmektedir.)

b) Kıymetli Maden ve Taşların İthal ve İhracına İlişkin İşlemler

1- İşlenmiş kıymetli madenler, işlenmiş veya işlenmemiş kıymetli taşlar ve eşyayı İthalat Rejimi Kararı ve Yönetmeliği esasları dahilinde ithal etmek,

2- İşlenmiş veya işlenmemiş kıymetli madenler, taşlar ve eşyayı İhracat Rejimi Kararı ve Yönetmeliği esasları dahilinde ihraç etmek,

3- İşlenmemiş kıymetli madenler ve taşların geçici ithalini ve işlendikten sonra ihracını yapmak,

4- İşlenmiş veya işlenmemiş gümüşü ve gümüşten mam l eşyayı İthalat ve İhracat Rejimi esasları çerçevesinde ithal ve ihraç, işlenmemiş gümüşü geçici olarak ithal ederek, işlendikten sonra ihracını yapmak.

Yetkili Müesseselerin hem dövize ilişkin işlemler konusunda hem de kıymetli maden ve taşların ithal ve ihracına ilişkin işlemler konusunda faaliyette bulunma hak ve yetkileri olmasına rağmen uygulamada yetkili müesseseler genellikle dövize ilişkin işlemler konusunda faaliyetlerini sürdürmektedirler.

C) KURULUş; Yetkili Müesseselerin kurulması ve faaliyete geçmeleri için Hazine Müsteşarlığından izin alınması şarttır.

Yetkili Müessese izin belgesi olmayan kişi ve kuruluşların ticari amaçla döviz alım - satım faaliyetlerinde bulunmaları yasaktır.

a) Kuruluş şartları;

Yetkili Müesseselerin kurulmasına izin verilebilmesi için aranan şartlar aşağıda belirtilmiştir.

1- Anonim şirket şeklinde kurulmuş olmaları,

2- M nhasıran yetkili müesseselerin faaliyet konuları ile iştigal etmek üzere kurulmuş olmaları,

3- Ödenmiş sermayelerinin 100 milyar Türk Lirasından az olmaması,

4- T.C. Ziraat Bankasına 200 bin Alman Markı yatırılmış olması,

5- Kurucuların müflis, konkordato ilan etmiş veya taksirli suçlar hariç olmak üzere affa uğramış olsalar dahi ağır hapis veya 5 yıldan fazla hapis yahut zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile

istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya devlet sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı hüküm giymemiş olmak,

6- Hisse senetlerinin nama yazılı olması ve nakit karşılığı çıkarılması,

7- Şirketi temsile ve idareye se-lahiyetli yöneticilerin yüksek öğrenim kurumlarından mezun ve mali ko-nularda deneyimli olmaları,

8- Anasözleşmelerinin, Türk Pa-rası Kıymetini Koruma Hakkında mevzuat hükümlerine uygun olması gerekmektedir.

b) Başvuru

Yukarıdaki şartları taşıyanlar Yet-kili Müessese kuruluşu için Hazine Müsteşarlığına başvuru yapabilirler.

Yetkili Müesseselerin kurulması için Hazine Müsteşarlığına verilecek başvuru dilekçelerine; ortaklık ana-sözleşme örneğinin, her bir kurucu ortak için; müflis olmadıklarına ilişkin Asliye Ticaret Mahkemelerinden ve konkordato ilan etmiş olmadıklarına ilişkin İcra Tetkik Hakimliklerinden alınacak belgelerin, yukarıda 5. maddede sayılı suçlardan dolayı hüküm giymediklerini gösterir bel-gelerin vergi borcu bulunmadığına dair bağlı bulunan vergi dairesinden alınacak belgelerin ve ayrıntılı öz-geçmişlerinin eklenilmesi ge-rekmektedir.

Hazine Müsteşarlığına yapılacak

inceleme sonucunda durumları uygun görülen yetkili müesseselere faaliyette bulunma izni verilerek, şir-ket adına "Yetkili Müessese İzin Bel-gesi" düzenlenir.

Düzenlenen bu belgenin şirketin merkezinde herkesin görebileceği şekilde asılı bulundurulması ge-rekmektedir.

Yetkili müesseseler açacakları her bir şube içinde esas sermayele-rine 100 milyar TL ilave etmek ve Zi-râat Bankasına 200 bin Alman Markı yatırmak zorundadırlar.

Ayrıca; yetkili müesseseler, fa-aliyet izni verildiği tarihten itibaren 1 yıl geçmedikçe hisse devrinde bu-lunamazlar.

III-VERGİ KANUNLARI KARŞISINDAKİ DURUMU

Yetkili müesseseler Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu'na göre işletmenin ihtiyacına uygun bi-rinci sınıf tacirlerin tutmak zorunda oldukları defter' ve kayıtları tutmak zorundadırlar.

Merkez Bankasınca belirlenen esaslar dahilinde her bir işlem iti-bariyle döviz alımlarında "Döviz Alım Belgesi" döviz satımlarında "Döviz Satım Belgesi" düzenlerler. Döviz alım ve satım işlemlerini, kayıt dışı bırakamazlar ve mahiyetlerine uygun düşmeyen şekilde muhasebeleştir-mezler.

Yetkili müesseseler satın aldıkları dövizleri 32 sayılı Karar ve bu Karar'a ilişkin Merkez Bankası Genelgeleri

ile tesbit edilen oran ve esaslar dahilinde anılan bankaya devrederler.

A) Vergi Usul Kanunu

213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nda Yetkili Müesseselerin vergilendirilmesinde ve döviz ile ilgili işlemlerinde düzenleyecekleri belgeler hakkında özel bir düzenleme mevcut bulunmamaktadır.

Ancak Vergi Usul Kanunu'nun 227. maddesinde, bu kanuna göre tutulan ve üçüncü şahıslarla olan münasebet ve muamelelere ait kayıtların tesvikinin zorunlu olduğu hükme bağlanmıştır.

Yine Vergi Usul Kanunu'nun mükerrer 257. maddesiyle Maliye Bakanlığı mükellef ve meslek grupları itibarıyla muhasebe usul ve esaslarını tesbit etmeye yetkili kılınmıştır. Maliye Bakanlığı bu yetkiye dayanarak 226 nolu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğini yayımlayarak konu ile ilgili aşağıdaki düzenlemeleri yapmıştır.

Düzenlenecek döviz alım ve döviz satım belgelerinde, Merkez Bankası'nca yayımlanan Genelgelere göre bulunması zorunlu olan bilgilere ilave olarak, belgeyi düzenleyen yetkili müessesenin iş adresi, bağlı olduğu vergi dairesi ve hesap numarasının da bulunması zorunludur.

Döviz alım ve satım belgeleri en az iki örnek olarak düzenlenecektir. Bu belgelerin ikiden fazla örnek olarak düzenlenmesi halinde her birinin kaçıncı örnek olduğu belirtilecektir.

Döviz alım ve satım belgelerinin, yukarıda sayılan bilgileri taşıması şartıyla bilgisayar kullanılmak suretiyle düzenlenilmesi de mümkündür.

Döviz alım ve satım belgeleri, (Bilgisayarla düzenlenenler dahil) defterdarlıklarla anlaşması bulunan matbaalara bastırılmak veya noterlere tasdik ettirilmek suretiyle düzenlenerek kullanılacak ve bu belgelerde belirli bir ölçü aranılmayacaktır.

Matbaa işletmecileri, noterler ve yetkili müesseseler, döviz alım ve satım belgelerinin basımında, Vergi Usul Kanunu uyarınca Vergi Mükellefleri Tarafından Kullanılan Belgelerin Basım ve Dağıtımı Hakkında Yönetmelik hükümleri ve bu konuda Bakanlıkça belirlenmiş olan diğer esaslara uyacaklardır.

Döviz alım ve satım belgelerinin yukarıda belirlenen esaslara uygun olarak düzenlenmediğinin, kullanılmadığının, bulundurulmadığının veya gerçeğe aykırı olarak düzenlendiğinin tesbiti halinde, her bir belge için Vergi Usul Kanunu'nun 353. maddesinin 2 numaralı bendi uyarınca özel usulsüzlük cezası kesilecektir.

B) Kurumlar Vergisi

Yetkili Müesseseler anonim şirket olarak kurulmak zorundadırlar. Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre kurulmuş olan anonim şirketler; Kurumlar Vergisi Kanunu'nda anonim şirketlerin sermaye şirketi olduğu ve sermaye şirketlerinde kazançları

nin kurumlar vergisine tabi olduğu belirtilmiştir.

C) Katma Değer Vergisi Kanunu

Katma Değer Vergisi Kanununun 17/4-g maddesinde; Külçe altın, döviz, para, damga pulu, harç pulu, değerli kağıtlar, taşıt pulu, hisse senedi ve tahvil teslimlerinin Katma Değer Vergisinden istisna olduğu hükmü yer almaktadır.

Yukarıda anılan madde hükmü gereğince yetkili müesseseler katma değer vergisi mükellefi değildirlir.

D) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Gider Vergileri Kanunu'nun (Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi) 28. maddesinde; Banka ve sigorta şirketlerinin 10.06.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir hükmü bulunmaktadır.

Yine aynı Kanunun 29. maddesinde 16 bent halinde hangi işlemlerin Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden istisna edildiği belirtilmiştir.

Yetkili Müesseselerin, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin yü-

kümlüsü olmadığı gerekçesiyle Danıştay nezdinde dava açılmışsa da, dava red edilmiştir (1)

IV- DEĞERLENDİRME

Ekonomik ve mali hayatın bir parçası haline gelen yetkili müesseselerin faaliyete başlamaları belirli esaslara bağlanılmış olup, kurulmaları hergeçen gün biraz daha zorlaştırılmaktadır. Bunu yıl içerisinde çıkarılan iki tebliğde görmemiz mümkündür.

Yetkili müesseselerin 30 Milyar olan asgari sermayeleri 18.03.1997 tarihinde 40 milyara; 07.11.1997 tarihinde ise 100 milyara çıkarılmıştır. Yine aynı tebliğler ile Ziraat Bankasına yatırılması gereken miktar yıl içinde önce 100 bin Alman Markına ardından da 200 bin Alman markına çıkarılmıştır. Uygulamada yetkili müesseseler ödenmiş sermaye ve Ziraat Bankası'na bloke para yatırma zorunluluğundan kurtulmak için kurulmuş bir Yetkili Müessesenin şubesi olarak faaliyet göstermekteydiler. Buna engel olmak için son yapılan düzenlemelerle, asgari sermaye şartı ve Ziraat Bankası'na yatırılması gereken bloke para miktarı merkez ve şubeler için ayrı ayrı dikte alınmıştır. Yani, hem merkez için hem de kurulacak herbir şube için asgari tutarda sermaye ve Ziraat Bankası'na bloke edilmiş para şartı aranılmaktadır.

(1) Bu konuda geniş bilgi ve ayrıntılı açıklama için Bkz. M. Atıf KÖSEBALABAN, "Dövizle İlgili İşlemleri Yapmaya Yetkili Kuruluşların (Döviz Bürolarının) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi", Yaklaşım, Yıl 4, Sayı 40, Nisan 1996, s. 13-15.

Yetkili Müesseselerin kuruluşları sırasında Ziraat Bankası'na yatırımları gereken Alman Markı sayesinde Ziraat Bankası nezdinde hiçte küçümsemeyecek büyüklükte bir fon yaratılmaktadır. Ziraat Bankası'na yatırılan bu dövizler Bankanın Muhtelif Borçlar - Bloke Paralar Hesabında izlenir ve herhangi bir nedenle faaliyetin sona ermesi halinde Hazine Müsteşarlığının talimatı üzerine ilgili Yetkili Müesseseye iade edilir.

Ayrıca bu hesapta tutulan paralara faiz ödenmez. Bu fonda toplanan tutarlara faiz ödenmemesi oluşan fonun ekonomi açısından önemi daha da artırmaktadır.

Ancak Ziraat Bankasına yatırılan bu paraların Yetkili Müesseseler açısından nasıl muhasebeleştirileceği; yıl sonlarında bu tutarlara yeniden değerlendirme yapıp yapılamayacağı ayrı bir sorun oluşturmaktadır.

Değerleme yapımları elde etmedikleri kazanç üzerinden vergi vermelerine neden olacak, de-

ğerleme yapılmaması ise Tek Düzen Hesap planına aykırı olacaktır. Bu nedenle dövizin değerlemeye tabi tutulması ancak yeniden değer artışı gibi vergiye tabi olmayan gelir olarak pasifte gösterilmesi yerinde olacaktır (2).

Yetkili Müesseselerin uygulamada belge düzenine gereken özeni göstermedikleri bilinmektedir. Bu da Yetkili müesseselerden alınacak hem Banka ve Sigorta Muameleleri vergisinin hemde kurum kazançları üzerinden alınacak Kurumlar Vergisinin olduğundan daha az alınmasına neden olmaktadır.

Bir takvim yılı içinde, merkez ve şubelerinin herbiri için satın aldıkları döviz tutarı en az 3 milyon US\$'a veya karşılığı dövize ulaşmadığı tespit edilen yetkili müesseselerin faaliyet izinleri Hazine Müsteşarlığı tarafından iptal edilmektedir. Bu nedenle Hazine Müsteşarlığı tarafından konulmuş olan bu sınır Yetkili Müesseseler için "Hayat Standardı" şeklinde kabul edilip yorumlanabilir.

(2) Zeki C. AYDIN, "Döviz Bürolarında Teminatların Değerlemesi", Yaklaşım, Yıl 5, Sayı 55, Temmuz 1997, s. 97.